

Un servei de la toponímia a l'arqueologia medieval: *s'Illa de sa Torreta*.

per Cosme Aguiló

Restes d'una construcció (torre, o potser lloc de senyals) a *sa Torreta* de s'Espalmador. A dalt, a l'esquerre, *s'Illa de sa Torreta*. (Foto: C. Aguiló.)

Al nord-est de s'Espalmador de Formentera, separada per un freu d'un centenar de metres, hi ha una illa de quasi mig quilòmetre, allargada de nord-oest a sud-est. La seva amplària màxima sobrepassa els dos-cents metres i el punt culminant assoleix els cinc metres. Batuda pels temporals que castiguen es Freus, gairebé no té vegetació. Presenta una superfície rasa, de monotonia absoluta, que no es veu interrompuda ni tan sols per la presència

de la més mínima construcció. És temptador pensar que el nom ha estat motivat pel veïnatge relatiu d'una fortificació que hi ha a *sa Guardiola*, el punt més alt de s'Espalmador, però se sap que no es va edificar fins el segle XVIII,¹ concretament vers 1750,² tot i que el nom del lloc on

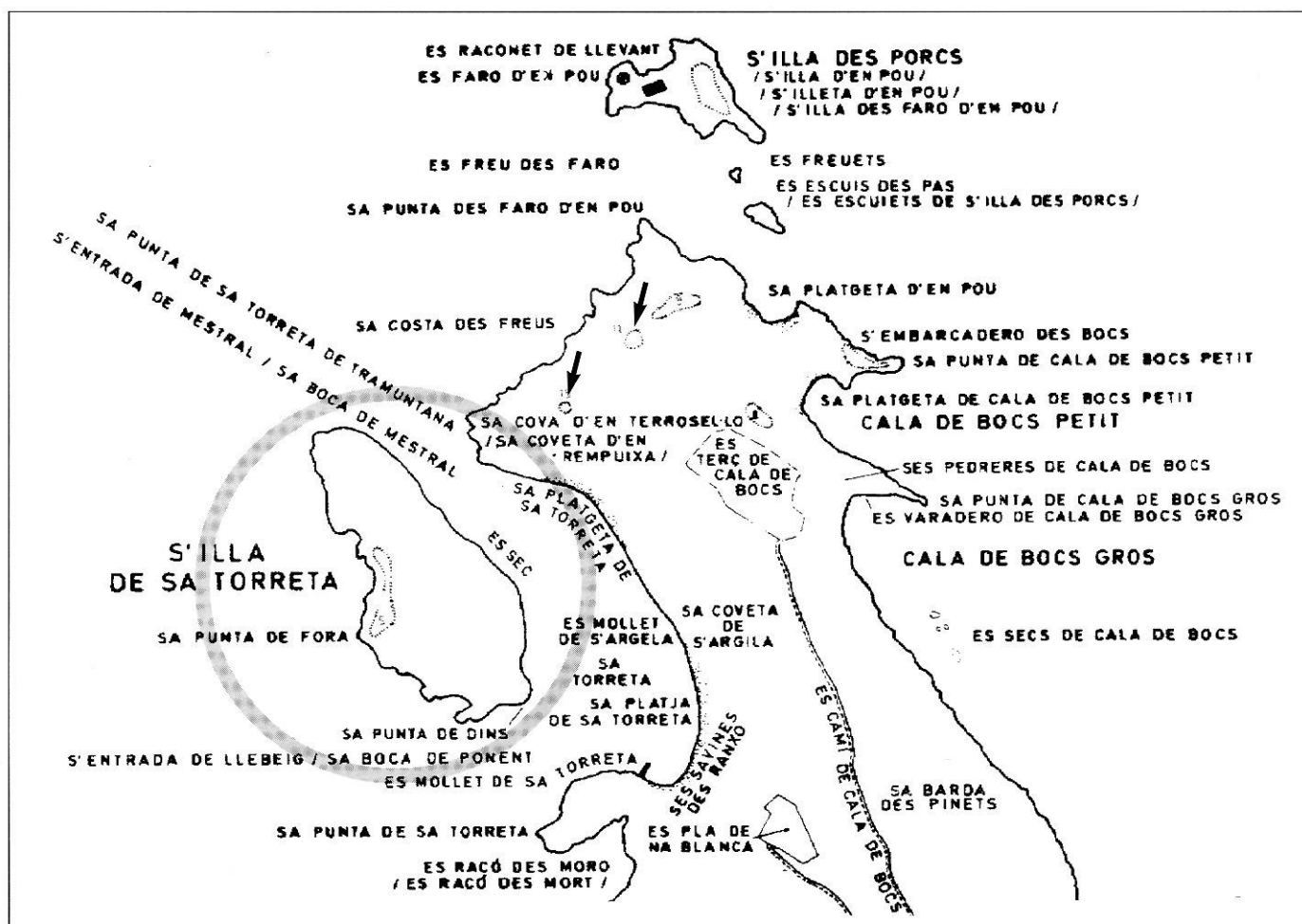
s'aixeca està documentat almenys des del s. XVI.³ A finals de 1620 el governador Baltasar de Borja insistia en la necessitat d'enfortir *sa Guardiola*.⁴ És evident que el topònim *sa Torre de sa Guardiola* no pot ser anterior al segle XVIII, si abans es parla

1 J. MARÍ CARDONA, *Illes Pitiüses, III. Formentera*. Institut d'Estudis Eivissencs (Eivissa, 1983), p. 28.

2 E.J. POSADAS LÓPEZ, *Torres de defensa* (Eivissa, 1985).

3 J. MARÍ CARDONA, op. cit. p. 24.

4 J. MARÍ CARDONA, op. cit. p. 25.

únicament de *sa Guardiola*. Podem deduir que a tal lloc s'hi feien guàrdies des de temps immemorials, però no tenim cap fonament per pensar que l'edifici actual ocupa el solar d'una obra de defensa més antiga que, fins i tot si hagués existit, no seria la motivació del nom de *sa Torreeta*, ja que la distància de més de set-cents metres que separa ambdós llocs dificulta molt la possibilitat de relacionar-los. I no sols això, sinó que la torre no es troba mai documentada.

Per altra banda, *sa Torreeta* és el nom de tota la contrada nordoccidental de s'Espalmador. A partir d'aquí va sorgir el nom de s'Illa de sa Torreeta i d'uns topònims satèl·lits situats "a terra ferma": *sa Platgeta de sa Torreeta*, *sa Platja de sa Torreeta* i *es Mollet de sa Torreeta*. L'antiguitat del primer resta fora de dubtes en observar que un document del 1324 ja menciona *les mars de la Torreeta*.⁵

La sufixació diminutiva ens ha de fer estar atents: la torre de sa Guardiola és massa robusta perquè es pugui parlar d'una "torreta". S'ha dit que un manuscrit de l'arxiu catedralici d'Eivissa donava fe d'una torre de s'Espalmador destruïda per un estol de vint-i-quatre naus argelines el 1558. En dona notícia Aranaz, que repeteix després Pérez Cabrero, segons l'historiador J. Marí Cardona, el qual pensa que es tracta d'alguna confusió.⁶

La toponímia posa en evidència que hi va haver un torritxol a l'extrem nord de s'Espalmador. Aquest edifici va existir i no es tracta d'una confusió dels investigadors que pouaren en l'arxiu de la catedral eivissenca. Quan vaig visitar s'Espalmador per fixar la seva toponímia, vaig localitzar les restes de la seva base. Era una torre molt petita. He extraïat les notes referents a les mesures del torricó circular, però em

pens recordar que no devia tenir gaire més de 2,5 m. de diàmetre. Estava situat damunt un turonet d'onze metres d'altura, a sa Costa des Freus (vegeu-lo marcat en el meu mapa). Sobre un altre turó de quinze metres, més acostat a s'Illa de sa Torreeta, hi ha restes basamentals d'una segona construcció, potser de planta quadrangular (?), que podria haver estat igualment una torre, o tal vegada un lloc de senyals. Tota la zona és abundosa de ceràmica i no veig motius per dubtar de la seva funció de lloc de vigilància, en uns freus tan transitats com són aquests de les Pitiüses. Una excavació ben feta de les restes proporcionaria dades de molt d'interès per a la història dels antics llocs de guaita d'Eivissa i Formentera. Vés a saber si les diminutes construccions també havien servit de far, per reduir, en un lloc abundós d'esculls, els perills constants de la navegació.

5 J. MARÍ CARDONA, op. cit. p. 27.

6 J. MARÍ CARDONA, op. cit. p. 26.